

نقش پیش دبستانی در توسعه عدالت آموزشی

گفت‌وگو با علی ترقی‌جاه مؤسس و رئیس هیئت مدیره همنا

سیده سوده شبیری

پژوهشگر حوزه پیش‌دبستان

پروفسور جیمز هکمن در مقاله‌ای به تأثیر سال‌های اولیه کودکی بر شکل‌گیری عدالت در کنار عوامل مؤثر دیگری مثل فقر می‌پردازد. این نگاه کمک می‌کند که همه‌جانبه‌تر و واقعی‌تر به این موضوع نگاه کنیم. مفهومی مثل عدالت آموزشی تازه متولد شده است و وقتی گفتمانی برای آن در حال شکل‌گیری است، بهتر است اول آن را خوب بشناسیم تا این گفتمان از ابتدا درست و کامل شکل بگیرد.

وقتی به هدف‌های عدالت آموزشی نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که ایجاد فرصت‌هایی برای خوب طی کردن فرایند آموزشی، هدف اصلی آن است. مطابق پژوهش‌های انجام شده، عوامل بسیاری وجود دارند که وقتی کودکی وارد فرایند آموزشی می‌شود، می‌توانند وضعیت پیشرفت آموزشی او را پیش‌بینی کنند؛ مثلاً موضوع «تنظیم احساسات ۱» یا «علاقه و شوق به یادگیری ۲»، «گسترده‌گی خزانه واژگان» و «تعداد واژگانی که کودک تا قبل از ورود به دبستان شنیده است»، می‌توانند به شکل قدرتمندی پیشرفت تحصیلی یک دانش‌آموز را پیش‌بینی و ارزیابی کنند. وقتی به ادبیات پژوهش در این حوزه‌ها نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که برای همه این پیش‌بینی‌های کلیدی، مهم‌ترین اتفاقات، پیش از دبستان می‌افتد و اگر در این دوران قدمی برداشته باشیم، در حوزه عدالت آموزشی خیلی پیش افتاده‌ایم.

👉 کمی از رابطه خودتان با این موضوع و کارهایی که در این زمینه کرده‌اید، بگویید.

معمولاً وقتی صحبت از برنامه‌های خیریه می‌شود، من کاملاً با موضوع مرتبط می‌شوم اما چیزی که می‌بینم، تلاش بی‌وقفه‌ای است که بسیاری از افراد برای محروم‌ترین و ضعیف‌ترین

بیش از چهارده سال است که برای شناساندن اهمیت سال‌های اولیه کودکی کار می‌کند. هشت سالش را از نزدیک شاهد بوده‌ام. این مشاهده و اقدام برای برگزاری همایش عدالت آموزشی توسط کسی که در حوزه سال‌های اولیه کودکی فعالیت می‌کند، سؤال‌اتم را برای مصاحبه جدی‌تر کرده بود. آموزش مادران و مربیان، تعامل با مدیران و سیاست‌گذاران حوزه کودکی، بالا بردن کیفیت مراکز کار با کودک با ابزارهای شناخته شده پژوهشی و طراحی خدمات متنوع و در دسترس حوزه کودکی برای خانواده‌ها، فعالیت‌هایی بود که طی سال‌ها از او دیده بودم. همه این اطلاعات باعث شده بود پیش از شروع گفت‌وگو، یک سؤال بیش از هر چیزی ذهنم را مشغول کند: «مؤسسه‌ای که دغدغه‌اش کیفیت‌بخشی به زندگی کودکان پیش از دبستان است، به موضوع عدالت آموزشی چه کار دارد؟»

پس گفت‌وگو با علی ترقی‌جاه را با همین سؤال آغاز کردم... مدتی بود که موضوع عدالت آموزشی توسط گروه‌هایی در جامعه مطرح شده بود. وقتی با آن‌ها آشنا شدم، اولین سؤال این بود که آیا بحث عدالت آموزشی از ابتدای آموزش رسمی آغاز می‌شود. به نظر من، این مفهوم از پیش از تولد شروع می‌شود و لازم است از همان ابتدا به آن بپردازیم؛ چون بسیاری از زیرساخت‌های لازم برای رشد انسان در آن زمان در حال شکل‌گیری است. اگر در سال‌های اولیه به آن نپردازیم و این سال‌ها با بی‌عدالتی بین افراد سپری شود، بعدها پرداختن به آن بیشتر شبیه یک شوخی است؛ چون به یک معنا بی‌عدالتی حاکم شده است و بعد می‌خواهیم آن را رفع کنیم. بهتر است اصلاً نگذاریم بی‌عدالتی شکل بگیرد که بخواهیم آن را برطرف کنیم. این رویکرد به عدالت آموزشی که در اندیشه‌ی جلوگیری از بی‌عدالتی با ایجاد فرصت‌های مناسب برای رشد قوای همه انسان‌هاست، چیزی است که به ما و اهداف مؤسسه بسیار مرتبط است. اقتصاددان‌های بزرگی به این موضوع پرداخته‌اند؛ از جمله،

می‌گیرد. این کم‌مصرفی و پر بازدهی برایم خیلی مهم بود. به نظرم هر چه در سال‌های اولیه کودکی کار کنیم، این ویژگی را بیشتر می‌شناسیم.

🌸 شما در دو همایش با موضوع عدالت آموزشی، میزگرد تخصصی داشتید. پیش از همایش و آشنایی با این قضیه، چه کارهایی انجام داده‌اید که با عدالت آموزشی مرتبط بوده است؟

۵ در سال ۹۲ در گفت‌وگو با تعدادی افراد خیر و با حمایت آنان، پروژه‌ای به وسعت یک شهر تعریف شد. سؤالی که منجر به تولد این پروژه شد این بود که چگونه می‌شود یک کار خیر را برای همه کودکان یک شهر انجام داد و سرمایه را به آن سمت جذب کرد. در طراحی این پروژه با نام «زرنده شهری برای کودکان، کودکانی برای جامعه رشد یابنده» از همان روز اول ایجاد فرصت بهره‌مندی همه کودکان از زندگی با کیفیت، موضوع کار ما بود. نیتی که از زمان شکل‌گیری مؤسسه داشتیم این بود که مرکزی بشویم که هدفش تولید دانش و تلاش برای تحول زندگی همه کودکان ایران است. مأموریت ما در مؤسسه، طراحی و توسعه خدمات با کیفیت و در دسترس در حوزه کودکی برای خانواده‌های ایرانی است و این دو کلمه کلیدی در مأموریت مؤسسه، معنای عدالت را در ذهن من شکل می‌دهد.

🌸 در اولین همایشی که حضور داشتید چه کردید؟

۵ ما از دومین همایش عدالت آموزشی به این همایش پیوستیم. در آن برنامه، دو هدف کلیدی را تعریف کردیم؛ نخستین هدف، مفهوم عدالت آموزشی از بدو تولد بود. می‌خواستیم همه شرکت‌کنندگان در همایش اهمیت این موضوع را که برقراری عدالت آموزشی از ابتدای ورود به آموزش رسمی امکان‌ناپذیر است، دریابند و به این نکته توجه کنند که لازم است عدالت از بدو تولد پیگیری شود.

هدف کلیدی دوم، مطرح کردن این واقعیت بود که تحقق عدالت آموزشی بدون مشارکت همه بخش‌های مؤثر به سختی امکان‌پذیر است. به دلیل تجربه‌ای که در ارتباط با سازمان‌ها و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها داشتیم، موضوع میزگرد را مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در توسعه عدالت آموزشی قرار دادیم.

در این میزگرد مهمان‌های مختلفی از معاون وزیر اقتصاد و دارایی و تعدادی از فعالان اقتصادی گرفته تا متخصصان حوزه مسئولیت اجتماعی و نماینده‌ای از سازمان‌های مردم‌نهاد که توانسته بودند با شرکت‌های مختلف ارتباط برقرار کنند، حضور داشتند. بعد از آن همایش، مصمم شدیم که همه موضوعات مرتبط با عدالت آموزشی در پیش از دبستان را مکتوب و در قالب یک کتاب به جامعه عرضه کنیم. این کتاب، با نام

گروه‌های اجتماعی دارند. موضوعات خیریه هیچ‌وقت برای من این‌گونه نبوده‌اند. همیشه فکر می‌کردم که در سال‌های اولیه کودکی، کل اجتماع ما محروم است؛ نه فقط خانواده‌هایی که فقر مادی یا والدین کم‌سواد دارند یا آن‌ها که در مناطق محروم زندگی می‌کنند. خیلی وقت‌ها می‌دیدم که در پولدارترین و تحصیل‌کرده‌ترین خانواده‌ها و مرفه‌ترین مناطق شهری هم کیفیت و فضای رشد برای کودکان بسیار کم است. با این مقدمه، در تمام برنامه‌ها و کارهایی که برای بهبود کیفیت زندگی کودکان انجام داده‌ایم، موضوع عدالت برایم مطرح بوده اما در چند سال اخیر پررنگ‌تر شده است.

🌸 چه شد که موضوع کودکان پیش‌دبستانی دغدغه شما شد؟

۱۴ سال پیش، دانش و آگاهی‌ام درباره کودکان و دنیای آن‌ها خیلی کمتر بود. در مدرسه مشغول به کار بودم و یکی از مسائلی که باعث شد آرام‌آرام از آموزش‌های مدرسه‌ای وارد حوزه پیش از دبستان شوم، موضوع تعلیم و تربیت در رویکردهای جدید و غیرمرسوم بود. من بسیاری از شیوه‌های رایج را ناکارآمد یافته بودم. واقعیت این است که در همه جای دنیا ممانعت از پرورش نگاه‌های تازه در فضاهای آموزشی رایج است اما نکته این است که در پیش از دبستان و فضاهای غیررسمی، فرصت ابراز تازه‌ها و رویکردهای جدید بیشتر است. از آن زمان هر چه گذشت، قدرت اثرگذاری سال‌های اولیه در نظرم بیشتر شد. یکی از اصلی‌ترین راهبردهای زندگی من، بهره‌وری و اثرگذاری است و معمولاً با آن انتخاب می‌کنم که چه کارهایی را انجام بدهم یا ندهم. هر چه پیش‌تر رفتیم، نقش کلیدی سال‌های اولیه کودکی برایم روشن‌تر شد و دیدم که تأثیرات بلندمدت و با کیفیت و شگفت‌انگیزی دارد؛ یعنی با کمترین تغییرات در آن بیشترین اثرگذاری صورت

همیشه فکر می‌کردم که سال‌های اولیه کودکی، کل اجتماع ما محروم است؛ نه فقط خانواده‌هایی که فقر مادی یا والدین کم‌سواد دارند یا آن‌ها که در مناطق محروم زندگی می‌کنند. خیلی وقت‌ها می‌دیدم که در پولدارترین و تحصیل‌کرده‌ترین خانواده‌ها و مرفه‌ترین مناطق شهری هم کیفیت و فضای رشد برای کودکان بسیار کم است

«سرمایه‌گذاری هوشمندانه، سرمایه‌گذاری در سال‌های اولیهٔ کودکی» چندی پیش منتشر شد.

📌: همایش بعدی چگونه و با چه هدفی شکل گرفت؟

بعد از همایش دوم، به این نتیجه رسیدیم که برگزاری همایشی با این تعداد محور متنوع - که از نقش آمار در توسعهٔ عدالت آموزشی و نقش سمن‌ها گرفته تا موضوع کودکان مهاجر را دربر دارد - امکان تمرکز و گفت‌وگوی عمیق و برنامه‌ریزی مشخص را فراهم نمی‌کند. در نتیجه، تصمیم بر این شد که همایش بزرگ عدالت آموزشی هر دو سال یک بار برگزار شود و ما بین آن‌ها، سلسله همایش‌هایی با موضوعات مشخص و به صورت متمرکز تشکیل گردد. اولین موضوع این سلسله همایش‌ها، بحث «کودکان مهاجر» بود و همایش دوم با موضوع «پیش دبستانی، زیربنای توسعهٔ عدالت آموزشی پایدار» برگزار شد. برای برگزاری این‌گونه همایش‌ها، معمولاً ابتدا فراخوانی برای نوشتن مقاله داده می‌شود و گروهی مقالات رسیده را داوری می‌کنند و مقالاتی را برمی‌گزینند که در همایش ارائه می‌شوند. ما به این فکر کردیم که دربارهٔ نقش پیش دبستانی در توسعهٔ عدالت آموزشی، بیشتر به فتح باب نیاز داریم تا ارائهٔ نتایج. به همین دلیل، همایش پیش دبستانی را با تعریف تعدادی محور و سپس یافتن افرادی که بتوانند بخشی از موضوع را باز کنند، تشکیل دادیم تا به این واسطه، سوالات و مسائل کشف شود.

📌: از چه زمانی موضوع کودکان چندزبانه وارد همایش شد؟

وقتی می‌خواستیم همایش را با چند هدف مشخص قابل پیگیری برگزار کنیم، به دنبال ویژگی‌هایی بودیم که بتوان بر آن‌ها تمرکز کرد. با توجه به آمار و اطلاعاتی که از مطالعات انجام شده به دست آوردیم، به این نتیجه رسیدیم که توسعهٔ کمی و کیفی پیش دبستان در مناطق دوزبانه را به‌عنوان محور اصلی همایش مدنظر قرار دهیم. با این انتخاب، می‌توانستیم برای کودکان دوزبانه اقداماتی جدی داشته باشیم. علاوه بر آن، خود دوزبانی موضوعی است که از آن غفلت شده است و توجه به آن می‌تواند کمک کند که کودکان دوزبانه از ظرفیت‌های دوزبانی‌شان بهره‌مند شوند. دوزبانه بودن یک فرصت است اما بسترهای موجود جامعه آن را بیشتر به یک تهدید تبدیل کرده است.

📌: چرا از میان این همه موضوع، موضوع کودکان دوزبانه انتخاب شد؟

مسائل مختلفی در این انتخاب نقش داشتند؛ مثلاً آمارها نشان می‌دهد که دو سوم مردودی‌ها به مناطق دوزبانه تعلق دارند یا اینکه در بسیاری از مناطق، به سبب بی‌ارتباطی با

زبان فارسی تا پیش از دبستان، کودکان از نظر عاطفی و اعتمادبه‌نفس دچار مشکل می‌شوند.

البته شرایط مناطق دوزبانه هم در کل کشور با هم خیلی متفاوت است.

ما به این فکر کردیم که سه مرحلهٔ پیش از همایش، خود همایش و پس از همایش مراحل خیلی مهمی هستند و به همین خاطر برای هر کدام برنامه‌هایی در نظر گرفتیم. برای

پیش از همایش جلسات هم‌فکری را با همکاری «مؤسسهٔ حامیان فردا» اجرا کردیم. هدف این جلسات، هم‌افزایی مؤسسات مردم نهاد و شکل‌گیری این گفت‌وگو بود. همچنین، در راستای ارائهٔ راهکارهایی برای آموزش پیش از دبستان با موضوع نوآوری، با «مؤسسهٔ همسا» همکاری کردیم تا با استفاده از بستر آی‌تی، ایده‌های متنوعی برای حوزهٔ پیش از دبستان جمع‌آوری کنیم. حاصل این همکاری جمع‌آوری بیش از سیصد ایدهٔ متنوع در این زمینه و نمونه‌سازی ایجاد بسترهای هم‌فکری در جامعه برای حل یک چالش اجتماعی بود. برای خود همایش پیش‌بینی کرده بودیم که با یک ویژه‌نامهٔ روزنامه شرق با موضوعات پیش از دبستان و عدالت آموزشی و نوآوری، آگاهی عمومی را افزایش بدهیم. همچنین، از استان‌های مختلف مهمان‌هایی دعوت کردیم تا با چالش‌ها و موضوعات واقعی مواجه

به این نتیجه رسیدیم که توسعهٔ کمی و کیفی پیش دبستان در مناطق دوزبانه محور اصلی همایش مدنظر قرار دهیم. دوزبانه بودن یک فرصت است اما بسترهای موجود جامعه آن را بیشتر به یک تهدید تبدیل کرده است.

شویم و شبکه‌سازی در این زمینه اتفاق بیفتد. در کنار آن، از سازمان‌هایی که در این زمینه فعالیت‌هایی کرده بودند، دعوت کردیم تا محصولات مکتوب خود را در غرفه‌هایی عرضه کنند. میثاق‌نامه‌ای هم در همایش تنظیم شد که ظرفیت خوبی برای گفت‌وگو دربارهٔ این موضوع و پیگیری آن از نهادها و سازمان‌ها دارد. پس از همایش نیز جلساتی برگزار می‌شود و برنامهٔ عملی سال بعد پیگیری می‌شود.

هدف این است که همهٔ این اتفاقات به تقویت اکوسیستم خدمات کودکی که بخش‌های مختلفی دارد، منجر شود؛ از افزایش آگاهی عمومی گرفته تا ایجاد زیرساخت برای جذب حمایت مالی و معنوی در این حوزه و پژوهش دربارهٔ کمبودها و ترغیب سازمان‌ها برای ارائهٔ خدمات در حوزهٔ کودکی، همه و همه این اکوسیستم را به جریان می‌اندازند و به ما کمک می‌کنند که در مسیر بی‌پایان عدالت آموزشی حرکت کنیم.

* پی‌نوشت

1. Emotion regulation
2. Disposition toward learning
۳. سازمان‌های مردم نهاد (NGO)